

# Xu hướng biến động của trật tự thế giới theo cực đến năm 2030 và tầm nhìn đến giữa thế kỷ XXI

Lê Phương Hòa\*, Trần Khánh\*\*

Nhận ngày 27 tháng 10 năm 2024. Chấp nhận đăng ngày 22 tháng 12 năm 2024.

**Tóm tắt:** Trật tự thế giới theo “cực” (Vũ Lê Thái Hoàng, 2014) hiện nay (năm 2024) đang trong thời kỳ quá độ từ thế giới “một cực” do Mỹ chi phối sang xu hướng “đa cực”, trong đó Mỹ và Trung Quốc là hai cực mạnh nhất, nhưng chưa thể dẫn dắt hay chi phối các vấn đề quốc tế. Trong thập niên tới, một số kịch bản trật tự thế giới có thể diễn ra. Tuy nhiên, theo xu hướng biến động hiện nay, trật tự đa cực, đa trung tâm quyền lực, trong đó Mỹ và Trung Quốc vẫn giữ vai trò chi phối quyền lực thế giới có khả năng cao nhất. Bài viết này<sup>1</sup> dựa trên cơ sở phân tích, đánh giá biến động của tình hình thế giới theo cực để xem xét, đưa ra nhận định về xu hướng biến động của trật tự thế giới đến năm 2030 và tầm nhìn đến giữa thế kỷ XXI.

**Từ khóa:** Trật tự thế giới, biến động trật tự thế giới, xu hướng.

**Phân loại ngành:** Chính trị học

**Abstract:** The current (2024) “polar” world order is in a transitional period from a “unipolar” world dominated by the US to a “multipolar” trend, in which the US and China are the two strongest poles, but they cannot yet lead or dominate international issues. There are some different scenarios of the world order for the coming decade. However, given the current trends of changes, the multipolar order with multiple power centers, in which the US and China still play the dominant role in the world power, is the most likely to happen. This article is based on the analysis, assessment on changes in the world situation to forecast the trends of the world order until 2030 and the vision until the middle of the 21<sup>st</sup> century.

**Keywords:** World order, changing world order, trends.

**Subject classification:** Political Science

## 1. Mở đầu

Nhận diện, nhất là dự báo chiều hướng vận động, đưa ra các kịch bản, mô hình, trạng thái của trật tự thế giới trong tương lai là vấn đề rất khó và phức tạp bởi không chỉ sự khác nhau trong cách tiếp cận, tiêu chí phân tích vấn đề, mà còn bởi tính biến số, tính đa cấp độ, thứ bậc của cấu trúc quyền lực trong quan hệ quốc tế. Trong bối cảnh có sự chuyển dịch nhanh chóng về tương quan sức mạnh, tầm ảnh hưởng của các chủ thể chính trong cuộc chơi địa chính trị thế giới, nhất là sự trỗi dậy của Trung Quốc và gia tăng cạnh tranh, phân tách Mỹ - Trung; chia rẽ và phân mảnh của hệ thống thế giới; sự leo thang xung đột Nga - Ukraina và căng thẳng, đối đầu địa chính trị Nga - Mỹ và phương Tây trong không gian hậu Xô Viết; nguy cơ lan rộng xung đột tại Trung Đông; cạnh tranh về không gian và kỹ thuật số trên quy

\* Viện Nghiên cứu Đông Nam Á, Viện Hàn lâm Khoa học xã hội Việt Nam.

Email: lephuonghoa2002@gmail.com

\*\* Đại học Thành Đô.

<sup>1</sup> Bài viết là sản phẩm của đề tài cấp Bộ “Định vị Việt Nam trong Cục diện khu vực và thế giới đến năm 2030, Trật tự thế giới đến giữa Thế kỷ XXI” do TS. Lê Phương Hòa làm chủ nhiệm, Viện Nghiên cứu Đông Nam Á chủ trì.

mô toàn cầu làm tăng tính phức tạp, khó dự đoán về cấu trúc, trật tự quyền lực toàn cầu và khu vực.

Dựa trên cơ sở phân tích, đánh giá và dự báo xu hướng biến động của tình hình thế giới với cách tiếp cận khác nhau về trật tự quyền lực trong quan hệ quốc tế - Thuyết Tân hiện thực hay Hiện thực Cấu trúc (Kenneth Waltz, 1979) bài viết cố gắng đưa ra các mô hình, kịch bản về trật tự thế giới đến năm 2030. Trong đó “trật tự thế giới” được hiểu như là “sự sắp xếp, phân chia quyền lực theo thứ tự, quy tắc hay luật chơi được chấp nhận chung và áp dụng với toàn thế giới” (Viện Khoa học xã hội Việt Nam, 1992; Vũ Lê Thái Hoàng, 2014; Đặng Cẩm Tú 2021), là “một trạng thái so sánh và phân bổ quyền lực và là mẫu hình hoạt động hoặc dàn xếp hành vi của các quốc gia, đặc biệt là các nước lớn theo luật chơi chung vì lợi ích quốc gia - dân tộc và của cả hệ thống quốc tế” (Vũ Lê Thái Hoàng - Phạm Duy Thực, 2022). Trong khuôn khổ bài viết này, chúng tôi chỉ tập trung phân tích trật tự thế giới theo “cực” mà chưa đề cập đến trật tự thế giới theo “luật lệ” như Hệ thống Liên Hợp Quốc và Bretton Woods.

## **2. Khái quát về trật tự thế giới theo cực hiện nay (năm 2024)**

Sự trỗi dậy mạnh mẽ của Trung Quốc trong sự cứng rắn tương đối của Mỹ, Nhật Bản, sự chững lại của EU và sự quyết đoán của Nga trong chống lại ảnh hưởng và áp đặt luật chơi từ Mỹ và phương Tây trong những thập niên gần đây, nhất là hiện nay đã làm thay đổi tương quan sức mạnh, tầm ảnh hưởng của các vai diễn chính trong cuộc chơi quyền lực thế giới, đưa đến sự đảo lộn trật tự thế giới mà Mỹ giành ưu thế sau khi Liên Xô sụp đổ. Khoảng khắc đơn cực của Mỹ được thiết lập khoảng hai thập niên sau Chiến tranh Lạnh bị suy yếu bởi sự vươn lên của Trung Quốc với tư cách là một siêu cường mới và sự quyết đoán của Nga trong duy trì và mở rộng không gian chiến lược của mình. Thay vào đó, trật tự thế giới từ nửa sau thập niên thứ hai của thế kỷ XXI chuyển từ trạng thái “một siêu” (siêu cường Mỹ), “đa cường” sang cực diện “hai siêu” (Mỹ và Trung Quốc), “đa cường”, “đa trung tâm”.

Xét về sức mạnh tổng thể quốc gia thì Trung Quốc từ nửa sau thập niên thứ hai của thế kỷ XXI đã trở thành một siêu cường thế giới. Theo đánh giá của Viện Lowy, sức mạnh tổng thể quốc gia của Trung Quốc năm 2019 đạt chỉ số 75,9 điểm, thua Mỹ có 8,6 điểm (của Mỹ là 84,5 điểm), gần gấp đôi chỉ số của Nhật Bản và Ấn Độ và gấp hơn 2 lần so với Nga. Theo chỉ số này, Trung Quốc đã đạt được tiêu chí là siêu cường. Đến năm 2023, con số tương ứng trên là 72,5/80,7 (Lowy Institute, Asia Power Index, 2023). Mỹ đứng đầu, Trung Quốc đứng thứ hai với khoảng cách từ 8-10 điểm duy trì khá ổn định trong những năm gần đây (Lowy Institute, 2019). Về sức mạnh kinh tế, GDP của Trung Quốc năm 2023 đạt 17,7 nghìn tỷ, khoảng 60% so với Mỹ (17,7/27,0) (Phương Linh, 2024). Tuy nhiên, năng lực kinh tế của Trung Quốc năm 2023 được đánh giá xấp xỉ Mỹ với chỉ số 87,0/88,0 và mối quan hệ bạn hàng của Trung Quốc hơn hẳn Mỹ với chỉ số là 98,3/53,7 (Lowy Institute, 2023). Trung Quốc hiện tại vẫn duy trì là quốc gia đứng đầu thế giới về thương mại toàn cầu, thu hút đầu tư nước ngoài và nguồn dự trữ ngoại tệ.

Về sức mạnh quân sự, Trung Quốc đứng thứ ba thế giới sau Mỹ và Nga. Tuy nhiên xét về năng lực quân sự (military capability) và mạng lưới phòng thủ (Defence networks) thì Trung Quốc còn thua Mỹ khá xa, nhất là khả năng tác chiến trên biển, trên không và mạng lưới các căn cứ quân sự ở nước ngoài (Everett Bledsoe, 2023). Cùng với đó, chi tiêu quốc phòng của Trung Quốc trong những năm gần đây chỉ bằng khoảng 1/3 của Mỹ. Năm 2023, Mỹ đã chi 916 tỷ USD và Trung Quốc là 296 tỷ USD. Hơn nữa, Mỹ vẫn vượt trội so với

Trung Quốc về lực lượng không quân, hải quân, đầu đạn hạt nhân và hệ thống căn cứ quân sự, quân đồng minh chiến lược trên thế giới.

Về công nghệ, tuy khoảng cách công nghệ giữa Mỹ và Trung Quốc đã và đang thu hẹp nhanh trong khoảng một thập niên qua và Trung Quốc đã đuổi kịp hoặc vượt Mỹ ở một số lĩnh vực như mạng viễn thông 5G (Daniel Harst, 2023), nhưng Mỹ vẫn đứng đầu thế giới về sáng tạo công nghệ hiện đại, nhất là về sản xuất vaccine, công nghệ nguồn đặc biệt là chip điện tử tiên tiến, công nghệ robot và bán dẫn, công nghệ hàng không và vũ trụ, điện toán lượng tử, công nghệ phần mềm và có cơ sở nền tảng vững chắc hơn Trung Quốc trong cuộc đua công nghệ (Lowy Institute, 2020).

Về “tầm với địa lý”, không gian chiến lược thì Mỹ hiện tại vẫn chiếm ưu thế về tầm ảnh hưởng lớn nhất trên thế giới, không chỉ về quân sự, công nghệ và giá trị, mô hình phát triển, cho dù Trung Quốc trong những năm gần đây có tầm ảnh hưởng lớn về ngoại giao và kinh tế ở các nước đang phát triển thuộc “thế giới phương Nam” (Trần Khánh, 2020). Tuy nhiên, hai siêu cường này chưa đủ sức để phân chia trật tự thế giới thành hai cực bởi quyền lực của Mỹ đã bị suy giảm do sự chia rẽ, xói mòn giá trị Mỹ, cả bên trong và bên ngoài. Còn Trung Quốc tuy đã đạt vị thế siêu cường, nhưng tầm ảnh hưởng vẫn còn hạn chế bởi sự hạn chế tương đối về mô hình phát triển cũng như tham vọng địa chính trị, trong đó có những hành động nhằm độc chiếm Biển Đông.

Các cường quốc, thực thể khác cho dù sức mạnh tổng hợp quốc gia chỉ bằng một nửa Mỹ hay Trung Quốc, nhưng họ vẫn đang tự chủ chiến lược với mong muốn thế giới có một trật tự đa cực dựa trên luật lệ, không muốn làm “đàn em” của Mỹ hay Trung Quốc. Ví dụ như Nhật Bản là đồng minh thân cận của Mỹ, nhưng chủ động và tích cực tham gia vào các thể chế hợp tác đa phương như Hiệp định đối tác tiến bộ xuyên Thái Bình Dương (CPTPP) mà Mỹ rút khỏi và ký Hiệp định Đối tác Kinh tế toàn diện Khu vực (RCEP) không có Mỹ tham gia. Hay nước Nga trước sức ép của Mỹ và các nước phương Tây đã gia tăng hợp tác với Trung Quốc, quốc gia này ngày càng trở nên độc lập hơn trong cuộc chơi địa chính trị Mỹ - Trung, vừa hợp tác và cạnh tranh với Trung Quốc, sẵn sàng chống trả các đòn trừng phạt từ Mỹ và phương Tây mà hiện rõ nét nhất là phát động và quyết tâm thực hiện mục tiêu của “chiến dịch quân sự đặc biệt” tại Ukraina. Ngay cả ASEAN, một thực thể kinh tế - chính trị khá lỏng lẻo và đang bị cả Mỹ và Trung Quốc lôi kéo nhưng đang thể hiện tính trung lập, tự chủ của mình, tránh chọn bên trong cuộc tranh đua giữa các nước lớn. Điều này một phần được thể hiện qua phản ứng của ASEAN đối với Chiến lược Ấn Độ - Thái Bình Dương tự do và mở của Mỹ, trong đó ASEAN đưa ra đưa ra Tài liệu về Ấn Độ Dương - Thái Bình Dương (AOIP) của mình trong đó khẳng định vai trò trung tâm của ASEAN trong cấu trúc khu vực đã định hình và quyết tâm theo đuổi hợp tác thay cho đối đầu (Hoàng Thị Hà, 2019). EU dù chịu sức ép từ quan hệ đồng minh chiến lược, bạn bè với Mỹ và vẫn lên án Trung Quốc về vi phạm dân chủ, nhân quyền, ủng hộ việc tuân thủ Công ước về Luật Biển 1982 nhưng vẫn chủ động mở rộng hợp tác kinh tế với Trung Quốc, sự gắn kết kinh tế giữa EU và Trung Quốc ngày càng lớn hơn. Còn Ấn Độ vẫn tự chủ chiến lược, mở rộng quan hệ với Mỹ và phương Tây, nhưng từ chối lên án Nga phát động chiến tranh tại Ukraina, không tham gia vào các lệnh trừng phạt Nga do Mỹ và phương Tây áp đặt, tiếp tục hợp tác với Nga, nhất là về năng lượng.

Như vậy, có thể nói rằng, trật tự thế giới theo cực từ nửa sau thập niên thứ hai của thế kỷ XXI đến nay (2024) đang trong thời kỳ quá độ từ thế giới “một cực” sang “đa cực” đa trung tâm. Tuy nhiên quá trình này đang diễn ra ở thế giằng co, chưa hình thành một mô hình trật tự nào rõ nét, cho dù xu hướng đa cực có phần rõ hơn. Mặc dù vậy, Mỹ hiện nay vẫn là nước có nhiều quyền lực nhất bởi nước này có ưu thế vượt trội về quân sự và công

nghe cũng như sức mạnh của đồng USD và nguồn lực con người. Hiện nay, nhất là từ khi cuộc chiến ở Ukraina bùng nổ, sức ép chọn phe, cực đang gia tăng nhưng các thực thể, nhất là các nước lớn và nhóm nước theo đuổi các giá trị, lợi ích khác nhau vẫn còn không gian chiến lược để khẳng định mình như một cực hay thực thể khá độc lập có quyền lực lớn, thu hút sự hưởng ứng của nhiều nước, nhóm nước trên thế giới.

### **3. Dự báo về trật tự thế giới theo cực đến năm 2030 và tầm nhìn đến giữa thế kỷ XXI**

Do sự thay đổi tương quan sức mạnh, thế và lực cũng như cạnh tranh quyền lực trên quy mô toàn cầu giữa các vai diễn chính trong bàn cờ địa chính trị thế giới đang gia tăng nên trật tự quyền lực thế giới theo cực sẽ tiếp tục có những biến đổi theo nhiều chiều hướng, kịch bản khác nhau.

*Kịch bản thứ nhất: Trật tự đơn cực do Mỹ, Trung Quốc hoặc Nga chi phối, dẫn dắt.* Có thể đến năm 2030 hoặc xa hơn là đến giữa thế kỷ XXI, khi cuộc cạnh tranh chiến lược Mỹ - Trung ngã ngũ, một bên bị khuất phục thì có thể diễn ra kịch bản là Trung Quốc hoặc Mỹ dẫn dắt trật tự thế giới. Với sức mạnh vượt trội của Mỹ hoặc Trung Quốc lúc đó họ có thể can thiệp sâu vào các vấn đề an ninh và phát triển của nhiều quốc gia, các vùng lãnh thổ, nhất là ở khu vực các nước đang phát triển, có tiềm lực sức mạnh quốc gia hạn chế. Điều này khá giống như thế giới hơn khoảng một thập niên đầu sau Chiến tranh Lạnh khi Mỹ có vị thế vượt trội, trở thành đơn cực, vai diễn chính dẫn dắt trật tự thế giới, cho dù các thực thể khác từ Nga, Trung Quốc, Ấn Độ,... cố gắng theo đuổi một thế giới đa cực.

Trên thực tế khoảnh khắc đơn cực Mỹ nhanh chóng đi qua. Mưu toan phổ biến giá trị dân chủ, nhân quyền, muốn biến Trung Quốc và Nga trở thành “cổ đông tích cực” dưới sự dẫn dắt luật chơi của Mỹ đã không thành. Việc Nga phát động và quyết tâm thực hiện mục tiêu “chiến dịch quân sự đặc biệt” tại Ukraina, chống lại sự mở rộng ảnh hưởng và quyền lực của Mỹ trong không gian hậu Xô Viết lần nữa chứng tỏ thế giới đơn cực do Mỹ dẫn dắt đang bị thách thức nghiêm trọng. Trong thời gian tới, tình thế, thời cuộc tiếp tục thay đổi khó cho phép Mỹ hay Trung Quốc trở thành một cực quyền, chi phối cuộc chơi của thế giới. Cho dù, giá trị Mỹ, nhất là cách thức quản trị quốc gia Mỹ vẫn tiếp tục có sức hấp dẫn, nhưng không phải là mô hình duy nhất phù hợp cho tất cả các nước, nhất là đối với các nước đang phát triển. Việc Mỹ thúc đẩy một cuộc chiến tranh ủy nhiệm tại Ukraina, đưa ra hàng loạt lệnh trừng phạt đối với Nga, Trung Quốc cũng như ủng hộ nhà nước Israel chống lại nhà nước Palestin,... đang bộc lộ “tiêu chuẩn kép” giá trị Mỹ. Hơn nữa, sự chia rẽ, xói mòn bên trong của nền dân chủ Mỹ tiếp tục gia tăng bởi thu nhập thực tế ít được cải thiện, thất nghiệp, bất bình đẳng xã hội tiếp tục diễn ra. Còn mô hình “kinh tế thị trường đặc sắc Trung Quốc” vẫn khó thuyết phục các nước tư bản phát triển bởi họ đề cao kinh tế tư nhân.

Hơn nữa, do chế độ tập quyền của Trung Quốc cũng ảnh hưởng đến tự do cạnh tranh, đổi mới và khởi nghiệp bởi cạnh tranh là một trong những yếu tố thúc đẩy phát triển có tính dài hạn của mỗi quốc gia. Tham vọng thực hiện “Giấc mộng Trung Hoa” của Trung Quốc cũng tạo ra sự phản ứng của cộng đồng quốc tế, nhất là từ Mỹ và các nước lớn. Trong khi đó Nga đang trong cuộc chiến không chỉ với Ukraina mà cả với Mỹ và phương Tây. Cho dù Nga thắng trong cuộc chiến này, nhưng Nga khó có thể vươn lên trở thành một siêu cường, dẫn dắt một phần của thế giới bởi sự giới hạn của sức mạnh kinh tế và mô hình phát triển. Hơn nữa, Mỹ và phương Tây sẽ tiếp tục tìm mọi cách làm suy yếu nước Nga. Quan hệ Nga - Mỹ và phương Tây sẽ tiếp tục trong trạng thái thường trực căng thẳng và chiến tranh trên hầu hết các mặt. Trong khi đó Trung Quốc, Ấn Độ và nhiều nước khác cũng không muốn đứng hẳn về phía Nga để chống lại Mỹ và phương Tây và họ luôn tranh thủ sự cạnh tranh, đối đầu

Mỹ - Nga đề gia tăng vị thế của mình. Nhiều nước trên thế giới, nhất là các nước đang phát triển có xu hướng giữ thái độ trung lập, không muốn chọn phe, trục nào và tránh liên quan đến cạnh tranh giữa các nước lớn.

Hơn nữa, cả Mỹ, Trung Quốc hay Nga khó có thể áp đặt hoặc gây sức ép để các nước khác đi theo mô hình hay sự chỉ dẫn từ các nước này. Điều này sẽ không thành công bởi thực tiễn của mỗi nước khác nhau, khó có thể bắt chước rập khuôn hay đi theo khuôn mẫu một mô hình hay giá trị nào đó. Cho dù Mỹ, Trung Quốc hay Nga có sức mạnh vượt trội về tổng thể hay trên một số lĩnh vực thì cũng không đủ sức gánh vác hay tự giải quyết các vấn đề an ninh toàn cầu ngày càng lớn và phức tạp đang nổi lên. Dân chúng trong nước họ cũng không muốn vì một mục tiêu chính trị để hy sinh lợi ích kinh tế. Ngoài ra, xu hướng phi tập trung hóa tài chính thế giới, sự gia tăng quyền lực của các công ty xuyên quốc gia, các chủ thể phi nhà nước, sự phụ thuộc lẫn nhau giữa các nền kinh tế, nhất là sự gắn kết của hệ thống kinh doanh mạng, chuỗi cung ứng toàn cầu và đặc biệt là sự phát triển tiếp theo của công nghệ số sẽ trở thành một lực lượng mạnh mẽ hơn. Các nước trên thế giới, kể cả các nước nhỏ cũng đang tận dụng cơ hội bùng nổ của Cách mạng công nghiệp 4.0 để làm chủ chiến lược của mình. Điều này khó cho phép một quốc gia, siêu cường nào đó thực hiện bá quyền, chi phối hay dẫn dắt trật tự thế giới từ nay đến năm 2030 và tầm nhìn 2045.

*Kịch bản thứ hai: Trật tự hai cực Mỹ - Trung (Chimerica) cùng phân chia, “công quản” khu vực và thế giới.* Đến khoảng thời gian 2030-2035, tương quan sức mạnh giữa Mỹ và Trung Quốc có thể đạt mức tương đối cân bằng, trước hết là về kinh tế và công nghệ. Hai nước có thể nhận thấy nếu tiếp tục cạnh tranh sẽ một ngày nào đó đi đến đối đầu mà một bên khó có thể chiến thắng. Đến lúc đó, hai siêu cường này có thể đi đến thỏa hiệp phân chia khu vực ảnh hưởng, cùng nhau “công quản” thế giới. Tuy nhiên, do mâu thuẫn về mục tiêu, xung đột về lợi ích, tham vọng quá lớn về địa chính trị và tư tưởng nước lớn, dân tộc chủ nghĩa của Mỹ và Trung Quốc đang làm cho kịch bản hai nước này dàn xếp với nhau, phân chia quyền ảnh hưởng trên thế giới rất khó diễn ra. Hơn nữa, cả Mỹ và Trung Quốc đều không thể độc lập tương tác quyền lực với nhau, mà phải dựa vào các mối quan hệ song phương, đa phương với các chủ thể quyền lực khác nhất là với EU, Nhật Bản, Nga, Ấn Độ, ASEAN hay các nước tầm trung khác như Brazil, Indonesia, Hàn Quốc, Ả Rập Saudi,... Các nước, thực thể này khó có thể chấp nhận Mỹ và Trung Quốc đứng trên lưng họ để phân chia lợi ích. Nga là một cường quốc hàng đầu về quân sự, vũ khí hạt nhân và ngoại giao, có tính độc lập và lòng tự hào dân tộc cao, tiềm năng dự trữ quốc gia khổng lồ, nhất là về dầu khí và nền tảng khoa học - công nghệ khó có thể chịu sự phân chia quyền lực của cả Mỹ và Trung Quốc. Trong khi đó, cộng đồng quốc tế, nhất là tổ chức Liên Hợp Quốc, trong đó có 5 nước Ủy viên thường trực Hội đồng Bảo an có quyền phủ quyết khó chấp nhận để hai siêu cường Mỹ - Trung làm chủ thế giới. Hơn nữa, Mỹ và Trung Quốc cũng khó có thể đủ nguồn lực để tự họ giải quyết các vấn đề an ninh ngày càng phức tạp đang nổi lên của thế giới. Tuy nhiên, kịch bản này cũng có thể diễn ra hơn kịch bản 1.

*Kịch bản thứ ba: Trật tự hai cực Mỹ - Trung đối đầu nhau.* Điều này là có thể diễn ra bởi ít nhất là sau năm 2035 hai siêu cường này khó có thể phân chia thắng bại và khó thỏa hiệp với nhau và tiếp tục thực hiện tham vọng giành quyền bá chủ thế giới, trước hết là ở khu vực châu Á - Thái Bình Dương. Trong khi Trung Quốc quyết tâm thực hiện “Giấc mộng Trung Hoa”, để rửa nhục “quốc sỉ”, trở lại với vị thế “quốc gia Trung tâm của Thiên Hạ” thì Mỹ cũng khó từ bỏ “giá trị Mỹ” duy trì vị thế siêu cường từng được thịnh hành khoảng 100 năm qua. Trung Quốc đang tăng cường “tấn công mê cung” về kinh tế, dùng “ngoại giao tiền bạc” lôi kéo các nước về phía mình. Cùng với đó, Trung Quốc sẽ gia tăng sử dụng “nhân tố

người Hoa” không chỉ ở Đông Nam Á, mà còn cả ở Mỹ để tăng sức cạnh tranh, đối đầu với Mỹ. Khi Trung Quốc cảm thấy có đủ nguồn lực, nhất là sức mạnh về quân sự, Trung Quốc có thể tiến hành thu phục Đài Loan, chiếm các đảo còn lại ở Biển Đông và các đảo đang tranh chấp ở biển Hoa Đông bằng vũ lực. Nếu như chiến tranh bùng nổ ở các điểm nóng trên, nhất là ở eo biển Đài Loan sẽ là một kích hoạt cho sự đối đầu toàn diện trong quan hệ Mỹ - Trung. Cho dù Trung Quốc thắng hay Mỹ thắng trong cuộc chiến này sẽ là lỗi rã, phân chia khu vực và thế giới thành hai chiến tuyến. Nước Nga có thể nhân cơ hội này để củng cố ảnh hưởng trong không gian hậu Xô Viết và các vùng lân cận xung quanh như Đông Âu, Trung Đông. Các nước như Nhật Bản, Hàn Quốc, Australia, Anh và nhiều nước trong EU có khả năng nhiều hơn đứng về Mỹ trong cuộc tranh đua với Trung Quốc. Bộ Tứ (QUAD) và Thỏa thuận hợp tác quân sự ba nước Mỹ, Anh và Australia (AUKUS), thỏa thuận hợp tác ba bên giữa Mỹ, Nhật Bản và Philippines mới ra đời có khả năng trở thành những công cụ hữu hiệu của Mỹ để chống Trung Quốc. Nếu như kịch bản này diễn ra thì thế giới bước vào một cuộc Chiến tranh Lạnh 2.0, trong đó châu Á - Thái Bình Dương nói chung, khu vực ven biển Đông Á, từ bán đảo Triều Tiên đến eo biển Đài Loan và Biển Đông sẽ là tâm điểm của cuộc đối đầu này. So với kịch bản 2 thì kịch bản thứ 3 có khả năng diễn ra nhiều hơn nhưng chỉ sau năm 2035.

*Kịch bản thứ tư: Trật tự đa cực, đa trung tâm quyền lực, trong đó Mỹ và Trung Quốc vẫn ở bậc trên của trật tự khu vực và thế giới.*

Đến năm 2030, Mỹ vẫn giữ được vị thế số một thế giới nhưng sẽ ít quyền lực hơn so với hiện nay cho dù Mỹ vẫn duy trì được mạng lưới quan hệ đồng minh, bạn bè chiến lược trên thế giới. Còn Trung Quốc dù có thể vượt Mỹ về sức mạnh tổng hợp quốc gia đi chăng nữa thì vẫn là nước ít có đồng minh và cũng rất khó tập hợp lực lượng để tạo ra ưu thế vượt trội hơn Mỹ bởi giới hạn của thể chế và tham vọng quá lớn về địa chính trị. Trong khi đó, các nước, thực thể khác như Nga, nhiều nước trong EU, Nhật Bản hay Ấn Độ thậm chí cả các nước tầm trung như Hàn Quốc, Australia, Brazil, Nam Phi, Mexico, Indonesia,... đều có xu hướng tự chủ chiến lược về tài chính, công nghệ, và cả về an ninh - quốc phòng, tiếp tục theo đuổi vừa hợp tác, vừa cạnh tranh với cả Mỹ và Trung Quốc, tăng cường tầm ảnh hưởng của mình ra thế giới và ủng hộ một thế giới đa cực. Mặc dù nhiều khó khăn nội tại, nhưng EU vẫn tiếp tục là một trung tâm sức mạnh cả về kinh tế, công nghệ, quân sự và ngoại giao bởi EU là cái nôi của công nghệ và giá trị truyền thống về dân chủ, nhân quyền và nền quản trị quốc gia phải được nhiều nước ưu chuộng. Nga về tiềm lực kinh tế vẫn còn thua xa với hai siêu cường Mỹ và Trung Quốc, nhưng sức mạnh quân sự, chính trị - ngoại giao vẫn là thế mạnh. Nga đang nỗ lực tái lập một nhà nước liên bang, trước hết là nhà nước Nga - Belarusia, quyết tâm thực hiện mục tiêu “phi quân sự hóa, phi phát xít hóa Ukraina” nhằm bảo vệ và mở rộng không gian chiến lược của mình. Điều này cũng thể hiện quyết tâm của Nga trong việc xóa bỏ trật tự thế giới đơn cực do Mỹ chi phối, trước hết là ở châu Âu và ủng hộ một thế giới đa cực. Nhật Bản vẫn lặng lẽ mở rộng vị thế kinh tế, ngoại giao và an ninh ở châu Á, trong khi vẫn tiếp tục củng cố mạng lưới liên minh với Mỹ và các đồng minh khác. Mặt khác, Nhật Bản đang tái cấu trúc Lực lượng Phòng vệ (JSDF) trở thành Lực lượng Quốc phòng “đa năng”, trong đó có lực lượng hải quân, không quân ưu việt và hệ thống phòng thủ tên lửa tầm xa siêu âm nhằm ứng phó với các thách thức an ninh mới. Nhật Bản sẽ có vai trò lớn hơn không chỉ về kinh tế, công nghệ mà là một cường quốc ngoại giao và quân sự ở châu Á. Ngay cả ASEAN, một tổ chức liên kết khá lỏng lẻo và đang bị các siêu cường lôi kéo, nhưng ASEAN khó từ bỏ “vai trò trung tâm”, tiếp tục theo đuổi cân bằng tích cực trong quan hệ với các nước lớn, chủ trương không chọn bên, muốn có một thế giới đa cực, trong đó mình là một trung tâm quyền lực ở Đông Nam Á. Các nước, thực thể khác trên thế giới cũng đang đổi mới chính sách quốc gia, chú trọng

đầu tư vào khoa học và công nghệ nhằm rút ngắn khoảng cách phát triển và tham gia có hiệu quả hơn vào chuỗi sản xuất toàn cầu cũng như bảo đảm an ninh quốc gia. Các vấn đề an ninh cả truyền thống và phi truyền thống sẽ nổi lên nhiều hơn, trong đó gia tăng thiên tai, dịch bệnh, suy giảm nguồn lực thiên nhiên. Mỹ và Trung Quốc khó có thể tự mình hay hợp tác với nhau giải quyết các vấn đề toàn cầu mà phải hợp tác với các thực thể khác. Tất cả những điều trên đã và đang thúc đẩy tính đa cực trong trật tự thế giới, cho dù Mỹ và Trung Quốc đang theo đuổi tham vọng bá quyền riêng của mình. Như vậy, có thể nói rằng ngoài những hạn chế nội tại của hai siêu cường Mỹ và Trung Quốc thì xu hướng phân tán quyền lực cả về kinh tế - tài chính, công nghệ, an ninh - quốc phòng là một trong những nguyên nhân chính làm cho trật tự thế giới có khả năng trở nên đa cực hơn. Nhiều nước trên thế giới, nhất là các nước đang phát triển muốn đa phương hóa, đa dạng hóa, không muốn chọn bên theo một phe trịch nào đó. Ít nhất đến năm 2030-2035 cả Mỹ và Trung Quốc sẽ khó có thể trở thành những nước bá quyền lãnh đạo hay bắt tay nhau phân chia khu vực ảnh hưởng của thế giới cho dù hai nước này vẫn giữ vị thế siêu cường và tiếp tục cạnh tranh với nhau cho đến khi một trong hai nước bị khuất phục.

Điều đáng nhấn mạnh là trong xu hướng đa cực, *các mạng lưới hợp tác, liên minh các nhóm nước có chung hay chia sẻ lợi ích sẽ đóng vai trò lớn hơn trong định hình trật tự thế giới*. Hiện nay, cả hai siêu cường Mỹ và Trung Quốc đang ráo riết liên minh, liên kết, tập hợp lực lượng để tranh đua với nhau. Trung Quốc thì đẩy mạnh Sáng kiến Vành đai - Con đường (BRI), củng cố và gia tăng ảnh hưởng ở Thế giới phương Nam (Global South), củng cố Tổ chức Hợp tác Thượng Hải (SCO), nhóm BRICS, hợp tác Trung Quốc - ASEAN,... kể cả lập nên các diễn đàn quốc tế như Diễn đàn châu Á Bắc Ngao, Hội nghị các chính đảng thế giới, thúc đẩy bộ ba chiến lược như Sáng kiến Phát triển toàn cầu (GDI), Cộng đồng chung vận mệnh nhân loại và Sáng kiến an ninh toàn cầu (GSI),... để làm đối trọng với Mỹ. Còn Mỹ đưa ra chiến lược Ấn Độ - Thái Bình Dương tự do và mở (POIP), tái lập và củng cố Bộ Tứ (QUAD), phối hợp tình báo với nhóm “Ngũ nhân (FVEY), thiết lập liên minh quân sự ba bên giữa Mỹ, Anh và Australia (AUKUS), hợp tác chặt chẽ với Nhật Bản, Hàn Quốc và Đài Loan, đưa ra sáng kiến “Định hướng Phát triển Liên minh và Đối tác” (GDAP), đề xuất sáng kiến “Xây dựng lại một thế giới tốt đẹp hơn - B3W” và đang nỗ lực tập hợp các nước có chế độ giống Mỹ nhằm cạnh tranh với Trung Quốc và Nga. Trong khi Nga cũng đang thúc đẩy ý tưởng hình thành một “Đại Á - Âu” (Greater Eurasia) hay “Đối tác Đại Á - Âu” (Greater Eurasian Partnership), củng cố Liên minh kinh tế Á - Âu (EAEU), thực hiện “chiến dịch quân sự đặc biệt” ở Ukraina, gia tăng hợp tác với Trung Quốc và nhiều nước trong khuôn khổ nhóm BRICS, Tổ chức Hợp tác Thượng Hải (SCO),... để chống lại ảnh hưởng của Mỹ và phương Tây và muốn lập một nhà nước liên bang với nhiều nước trong không gian hậu Xô Viết. Còn Ấn Độ cũng đang nỗ lực triển khai sáng kiến Hành lang tăng trưởng Á - Phi (AAGC), Sáng kiến Ấn Độ - Thái Bình Dương (IPOI) hay có khi gọi là Sáng kiến Đại Dương của Ấn Độ,... Trong khi đó EU, một trung tâm quyền lực lớn đang tự đổi mới mình để độc lập, tự chủ hơn trong cuộc đua địa chính trị khu vực và toàn cầu. Như vậy, các thể chế, tổ chức hợp tác đa phương trên đang là những công cụ cho các nước, nhất là các nước lớn cạnh tranh với nhau nhằm tăng tầm ảnh hưởng của họ trên thế giới. Các mạng lưới liên kết đó ngày càng có vai trò quan trọng hơn trong định hình trật tự thế giới.

Mặc dù xu thế phân tán, phi tập trung hóa quyền lực đang diễn ra, nhưng ít nhất từ nay đến năm thập niên thứ 4 của thế kỷ XXI, Mỹ và Trung Quốc vẫn là vai diễn chính, có nhiều quyền lực hơn trong trật tự thế giới đa cực đang hình thành. Xét trên mọi phương diện, từ

nguồn lực tiềm năng và thực tiễn chính sách thì chưa có một thực thể nào, kể cả EU cũng chưa vượt sức mạnh tổng hợp quốc gia của Mỹ. Mỹ đến năm 2030 vẫn là cường quốc đứng đầu thế giới, là nước có thể làm chủ, ít phụ thuộc về nhập khẩu tài nguyên thiên nhiên, là nước luôn dẫn đầu về đổi mới và sáng tạo công nghệ, nơi khá ổn định và phát triển bền vững của nền kinh tế, có thể mạnh hoán đổi của đồng USD và là nước có sức hút mạnh các nguồn lực, nhất là tài năng con người từ khắp thế giới. Còn Trung Quốc trên nhiều phương diện, nhất là kinh tế có thể đuổi kịp hay vượt Mỹ (theo một số dự báo, đến năm 2030 GDP của Trung Quốc bằng Mỹ và chậm nhất đến năm 2035 sẽ vượt Mỹ và chiếm khoảng  $\frac{1}{4}$  GDP của thế giới) (Statista, 2024), nhưng về tổng thể chưa thể vượt Mỹ bởi Trung Quốc giới hạn về các nguồn lực cho phát triển như nguồn tài nguyên dự trữ đang trở nên cạn kiệt, già hóa dân số,... và nhất là có tham vọng quá đáng về địa chính trị. Tuy vậy, Trung Quốc vẫn duy trì vị thế siêu cường của họ bởi nước này tiếp tục là một thị trường tiêu thụ khổng lồ với sự đông đảo tầng lớp trung lưu cũng như có nguồn dự trữ ngoại tệ khổng lồ và có bước tiến lớn trong phát minh, đổi mới công nghệ, nhất là trí tuệ nhân tạo và truyền thông,... Cùng với đó, Trung Quốc đã và đang tạo dựng được một mạng lưới hợp tác kinh tế khá hiệu quả với các nước láng giềng, từ Đông Nam Á đến Đông Bắc Á và Tây Bắc Á, trong đó có Nga. Điều này cho phép nước này tận dụng tốt hơn vị trí của một quốc gia trung tâm ở Đông Á, lại vừa có cả vùng đất liền rộng lớn, mệnh mông, vừa có vùng duyên hải, bờ biển dài, nước ấm, cảng nước sâu hướng ra Thái Bình Dương. Hơn nữa, sức mạnh quân sự, công nghệ của Trung Quốc đang lên nhanh cũng tạo thêm sức mạnh quyền lực trong cạnh tranh chiến lược với các nước, thực thể khác, nhất là ở châu Á. Ngoài ra, Trung Quốc còn có mối quan hệ mật thiết với cộng đồng người Hoa, Hoa kiều khắp thế giới, nhất là ở Đông Nam Á. Điều này tiếp tục cho phép Trung Quốc khai thác, sử dụng nguồn lực của cộng đồng này để mở rộng mạng lưới kinh doanh và ảnh hưởng văn hóa ra toàn thế giới.

#### 4. Kết luận

Từ những phân tích ở trên, có thể đưa ra kết luận rằng, trật tự thế giới theo “cực” hiện nay đang trong thời kỳ quá độ từ thế giới “một cực” sang “đa cực”. Tuy nhiên quá trình này đang diễn ra ở thế giằng co, chưa hình thành một mô hình trật tự nào rõ nét, cho dù xu hướng đa cực, đa trung tâm quyền lực có phần tiến triển hơn. Mặc dù vậy, Mỹ hiện nay vẫn là nước có nhiều quyền lực nhất bởi nước này có ưu thế vượt trội về quân sự và công nghệ cũng như sức mạnh của đồng USD và nguồn lực con người. Từ khi Trung Quốc trở thành siêu cường thứ hai thế giới và cuộc chiến Ukraina bùng nổ, sức ép chọn phe, cực, nhất là chọn Mỹ và phương Tây, Trung Quốc hay Nga đang gia tăng. Nhưng nhiều thực thể, nhất là các nước đang phát triển vừa và nhỏ đang muốn giữ thái độ trung lập, không chọn bên, tránh liên quan đến cuộc cạnh tranh Mỹ - Trung, đối đầu Mỹ - Nga đang diễn ra.

Do sự thay đổi tương quan sức mạnh, thế và lực cũng như cạnh tranh quyền lực trên quy mô toàn cầu giữa các vai diễn chính trong bàn cờ địa chính trị thế giới đang gia tăng, hết sức phức tạp nên trật tự thế giới theo cực sẽ tiếp tục có những biến đổi theo nhiều chiều hướng, kịch bản khác nhau. Có lẽ Trật tự đơn cực do Mỹ, Trung Quốc hoặc Nga chi phối, dẫn dắt; Trật tự hai cực Mỹ - Trung (Chimerica) cùng phân chia, “công quản” khu vực và thế giới hay Trật tự hai cực Mỹ - Trung đối đầu nhau khó diễn ra hơn. Trong khi đó kịch bản thứ tư là Trật tự đa cực, đa trung tâm quyền lực, trong đó Mỹ và Trung Quốc vẫn ở bậc trên của trật tự khu vực và thế giới dễ diễn ra hơn. Trong kịch bản 3 và 4 thì nhân tố Đài Loan và Nga vừa là ẩn số và cũng là biến số lớn. Nếu Trung Quốc tấn công Đài Loan bằng vũ lực và



Mỹ, phương Tây chèn ép Nga quá mạnh, Nga và Trung Quốc có khả năng bắt tay nhau nhiều hơn thì kịch bản 3 sẽ có khả năng diễn ra nhiều nhất và Chiến tranh Lạnh 2.0 sẽ nổ ra trên quy mô toàn cầu. Ở châu Á, điểm nóng nhất sẽ tập trung ở các nước Đông Á ven biển, chạy dài từ Đông Bắc Á đến Đông Nam Á. Còn ở châu Âu và Trung Đông thì điểm nóng nhất vẫn tập trung ở các nước Đông Âu, trong đó Ukraina tiếp tục là chiến trường, và ở Trung Đông, điểm nóng vẫn liên quan đến xung đột Israel, Plesstin và Iran, nơi không chỉ xác định tầm ảnh hưởng của Mỹ, Nga mà cả Trung Quốc. Còn nếu như Nga thắng trong chiến dịch quân sự ở Ukraina và chiến tranh ở eo biển Đài Loan không diễn ra thì kịch bản thứ 4 sẽ có nhiều khả năng diễn ra. Với kịch bản này, không gian chiến lược cho các nước nhỏ và vừa chưa bị thu hẹp đến mức phải chọn phe.

### Tài liệu tham khảo

- Daniel Harst. (2023). China leading US in technology race in all but a few fields, thinktank finds. The Guar, March, 2023. <https://www.theguardian.com/world/2023/mar/02/china-leading-us-in-technology-race-in-all-but-a-few-fields-thinktank-finds>
- Đặng Cẩm Tú. (2021). Trật tự thế giới dựa trên luật lệ và vai trò của các nước vừa và nhỏ. <https://tapchicongsan.org.vn/web/guest/quoc-phong-an-ninh-oi-ngoai1/-/2018/824123/%E2%80%99Ctrat-tu-quoc-te-dua-tren-luat-le%E2%80%99D-va-vai-tro-cua-cac-nuoc-vua-va-nho.aspx>
- Everett Bledsoe. (2023). How Many US Military Bases Are There in the World?. The Soldiers Project 01 October 2023. <https://www.thesoldiersproject.org/how-many-us-military-bases-are-there-in-the-world/>
- Henry Kissinger. (2018). *Trật tự Thế giới*. Nxb. Thế giới.
- Hoàng Thị Hà. (2019). Quan điểm của ASEAN về Ấn Độ Dương-Thái Bình Dương: Bình mới rượu cũ?. <https://nghienquoccte.org/2019/07/20/quan-diem-cua-asean-ve-an-do-duong-thai-binh-duong/>
- Kenneth Waltz. (1979). *Theory of International Politics*. Neww York: Random House.
- Lowy Institute. (2019). Asia Power Index 2019, Key Finding Report. <https://power.lowyinstitute.org/downloads/Lowy-Institute-Asia-Power-Index-2019-Pocket-Book.pdf>
- Lowy Institute. (2020). Asia Power Index 2020, Key Finding Report. <https://power.lowyinstitute.org/downloads/lowy-institute-2020-asia-power-index-key-findings-report.pdf>
- Lowy Institute. (2023). Asia Power Index 2023, Key Finding Report. <https://power.lowyinstitute.org/downloads/lowy-institute-2023-asia-power-index-key-findings-report.pdf>
- Phương Linh. (2024). 10 cường quốc kinh tế lớn nhất thế giới năm 2023. <https://www.qdnd.vn/quoc-te/tin-tuc/10-cuong-quoc-kinh-te-lon-nhat-the-gioi-nam-2023-765442>
- Statista. (2024). Gross domestic product (GDP) at current prices in China and the United States from 2005 to 2020 with forecasts until 2035. [https://www.statista.com/statistics/1070632/gross-domestic-product-gdp-china-us/#:~:text=Gross%20domestic%20product%20\(GDP\)%20at,and%20the%20U.S.%202005%2D2035&text=Between%202005%20and%202020%2C%20the,trillion%20to%2020.8%20trillion%20dollars](https://www.statista.com/statistics/1070632/gross-domestic-product-gdp-china-us/#:~:text=Gross%20domestic%20product%20(GDP)%20at,and%20the%20U.S.%202005%2D2035&text=Between%202005%20and%202020%2C%20the,trillion%20to%2020.8%20trillion%20dollars)
- Trần Khánh. (2020). Bàn về hành động địa chiến lược của Trung Quốc từ khi thực hiện cải cách mở cửa. *Tạp chí Khoa học xã hội Việt Nam*. Số 10, tr.3-21.
- Viện Khoa học xã hội Việt Nam. (1992). *Từ điển Tiếng Việt*. Nxb. Khoa học xã hội.
- Vũ Lê Thái Hoàng. (2014). Bàn về cách tiếp cận lý luận phương Tây về Trật tự Thế giới. <http://nghienquoccte.org/2014/06/23/ban-ve-cach-tiep-can-cua-ly-luan-phuong-tay-ve-trat-tu-the-gioi/>
- Vũ Lê Thái Hoàng, Phạm Duy Thực. (2022). Sự chuyển dịch từ tư duy “cực” sang “mạng lưới” trong trật tự quốc tế đa cực hiện nay. <https://nghienquoccte.org/2022/08/24/chuyen-dich-tu-tu-duy-cuc-sang-mang-lui-trong-trat-tu-quoc-te-da-cuc/>